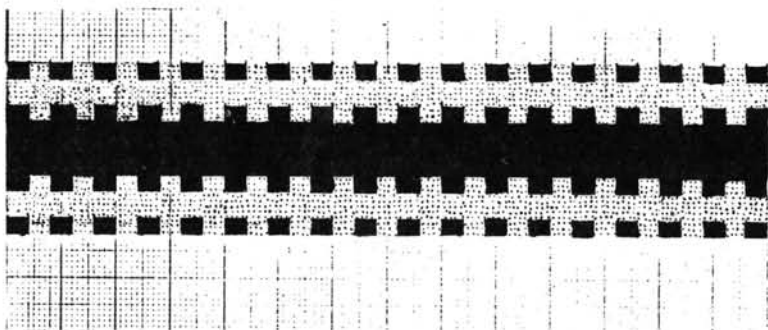
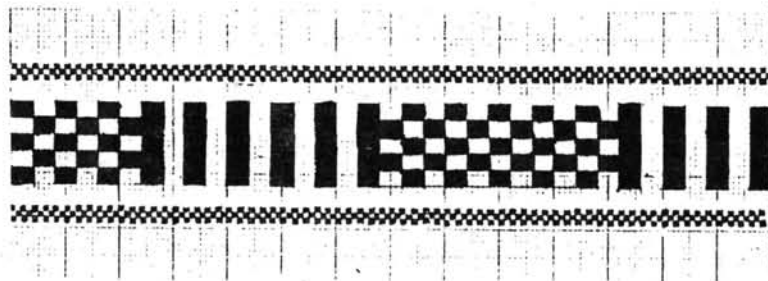

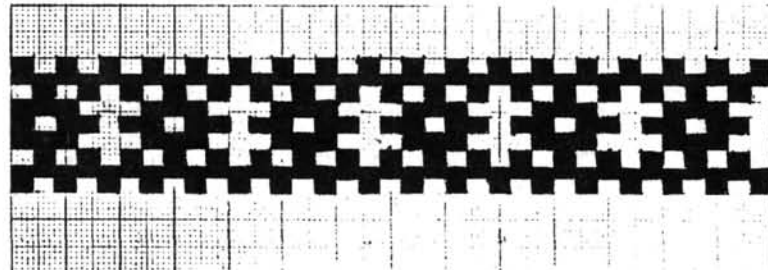
1.

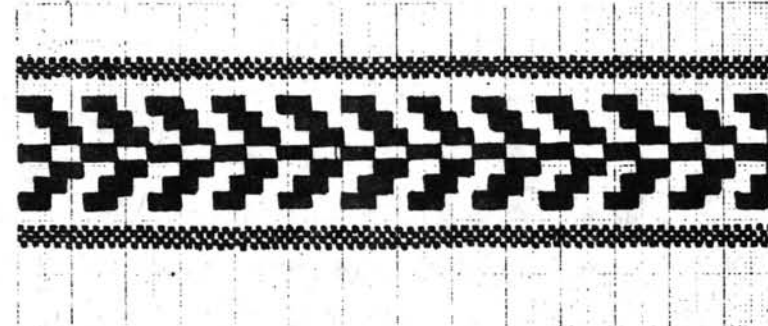
2.

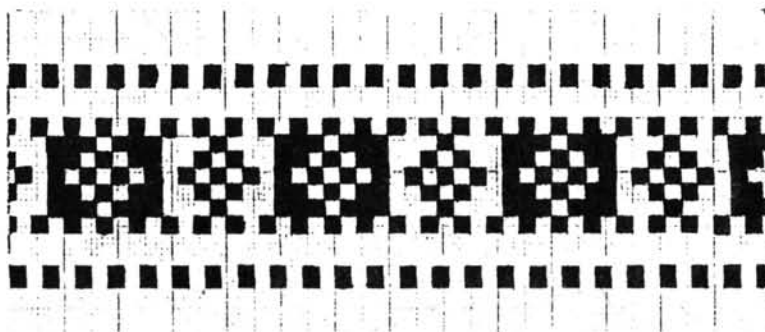
3.

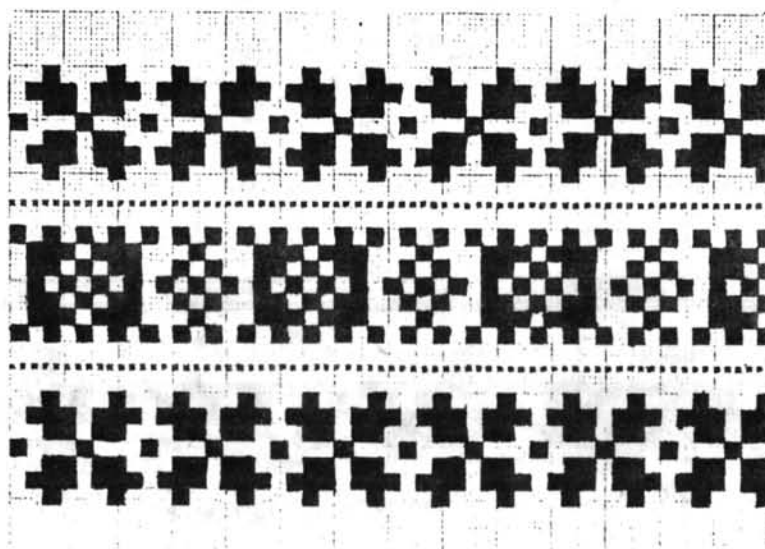
4.

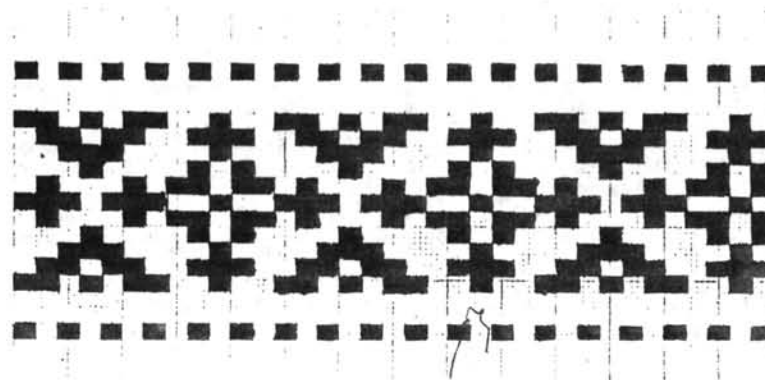
5.

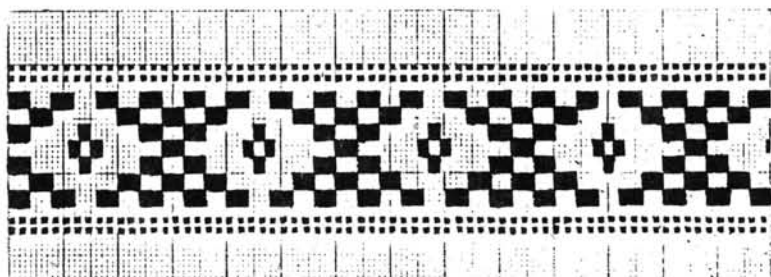
6.

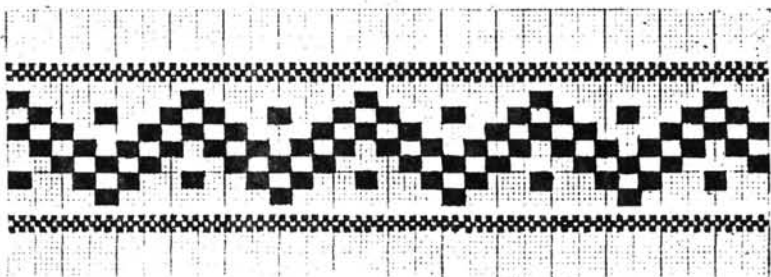
7.

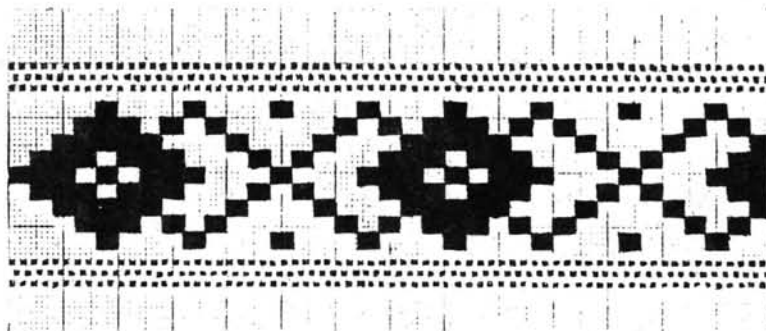
8.

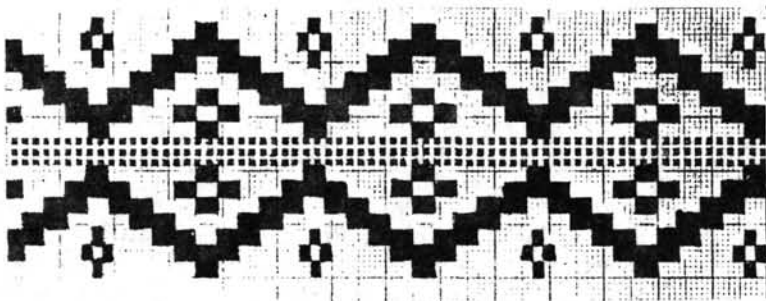
9.

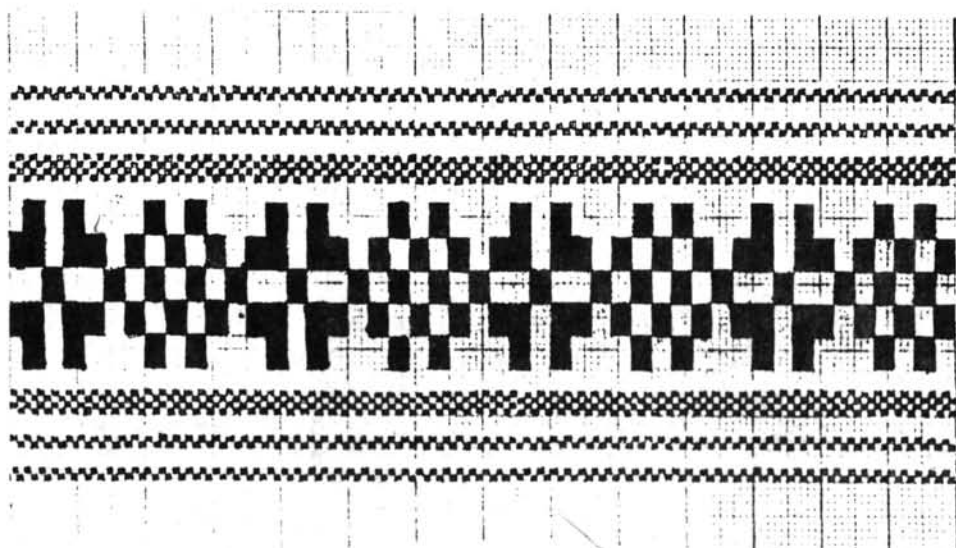
10.

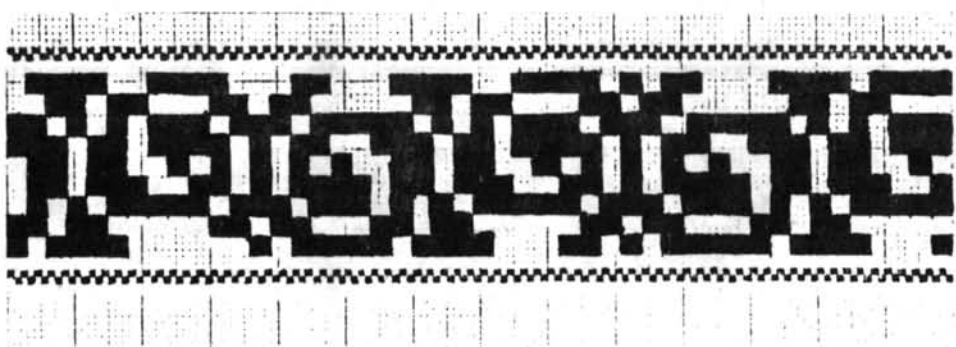
11.

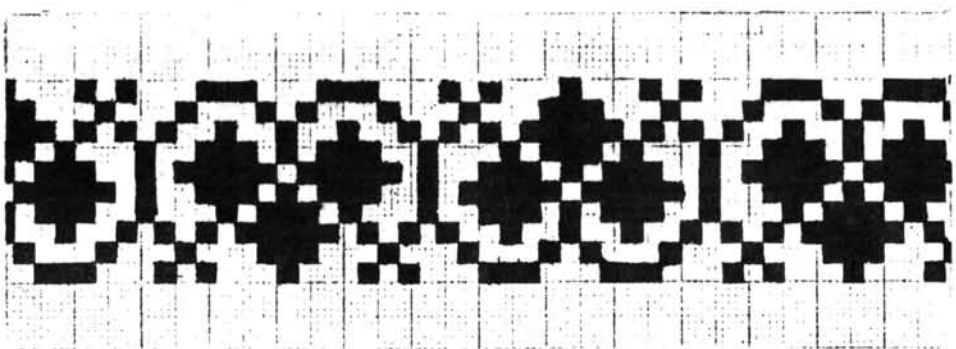
12.

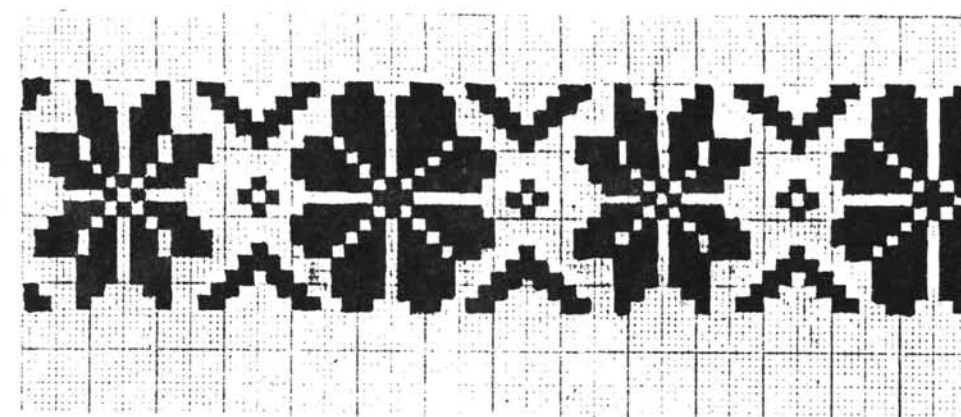
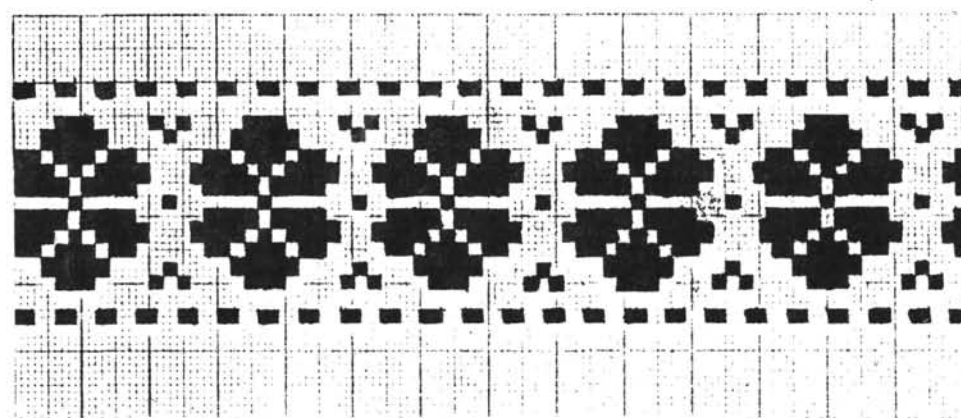
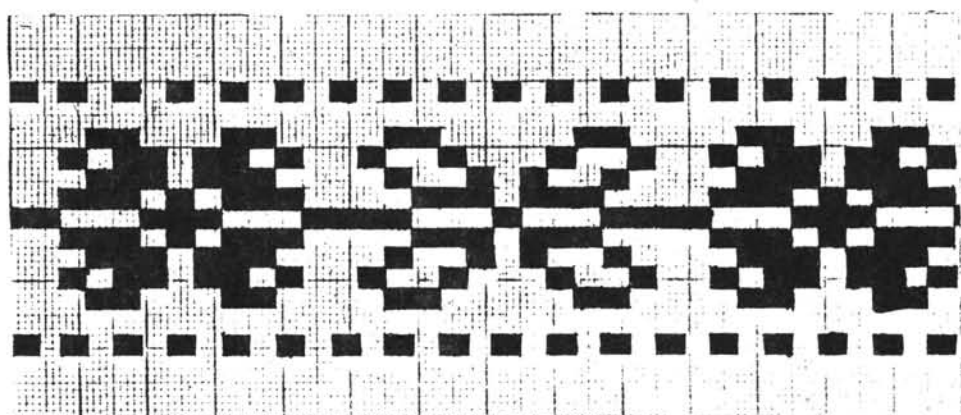

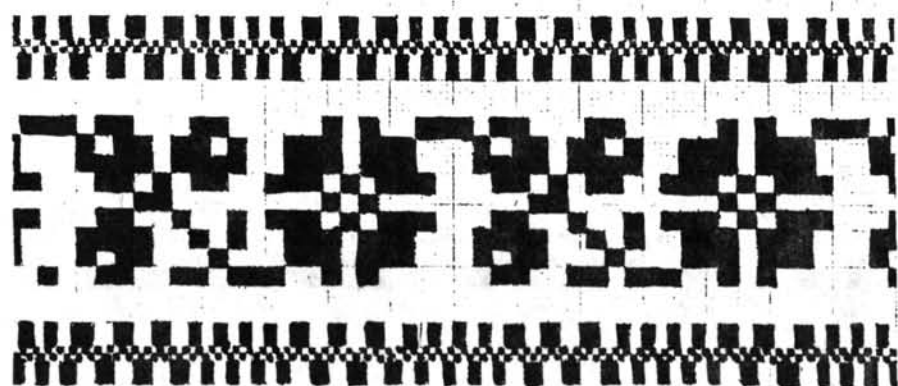
13.

14.

Viselettörténeti adatok a Jászságból

TÓTH JÁNOS

A Jászság népének hagyományos ruházódásáról, öltözködési rendjéről, e vidék hajdani népviseletéről teljességre törekvő néprajzi feldolgozás mindmáig nem készült. A Jászság történetének egyes mozzanataival foglalkozó korábbi publikációk egynémelyike helyenként érintőlegesen felfigyel a népelet egyes jelenségeire is, s ennek kapcsán olykor rövid vázlatot is közöl az itteni köznép ruházatáról, a népviselet szembevetőbb sajátosságairól.¹ Ezek a szórványosan fel-felbukkanó rövid adatközlések sok tanulsággal segítik azoknak a ritka értékű képes ábrázolásoknak az értelmezését, amelyek a 19. század közepe tájáról maradtak ránk, s amelyek a jászsági népviselet változásainak, történeti alakulásának vizsgálatához is fontos adalékként szolgálhatnak.² A Jászság egykori helyi sajtóorgánumaiban a népviseletről itt-ott felbukkanó helyi írások a néprajzkutatás számára meglehetősen kevés és szerény értékű adatanyagot tartalmaznak csupán.³

A Jász Múzeum néprajzi gyűjteményének szakszerű gyarapítása kapcsán a jászsági népviselet egyre ritkuló tárgyi emlékeinek felkutatására és módszeres gyűjtésének sürgető fontosságára, ennek lehetőségeire elsőként ERDÉSZ SÁNDOR itteni munkássága és az általa gyűjtött tárgyi és szóbeli hagyományanyag alapján publikált tanulmánya⁴ irányította rá a figyelmet. Az általa felvázolt szempontok, további gondolatokat ébresztő megállapítások jelentős mértékben segítették a későbbiekben kibontakozó, ehhez a témakörhöz kötődő gyűjtéseket. Az eddigiek során felkutatott, s a Jász Múzeum gyűjteményében folyamatosan gyarapodó népviseleti tárgyi anyag belátható időn belül lehetőséget kínál arra, hogy e terület népviseletének sajátosságairól, változásairól, történeti alakulásáról teljességre törekvő, áttekintő feldolgozás készüljön.

1 Pl.: Palugyay Imre: Jász-Kun Kerületek és Külső Szolnok Vármegye leírása; Pest, 1854. 84—85. p továbbá: Az Osztrák—Magyar Monarchia írásban és képen; I. Bp. 1888. 392. p. — stb.

2 Prückler József: A régi jászberényi népviselet képes ábrázolásai; in: A jászberényi Jász Múzeum Évkönyve 1938—1943. 186—187. p. + 7 lap melléklet.

3 Pl.: Fiala Endre: A jászkun öltözködés; Ugar, 1942. 6. sz.; Nagy S.: A jászkon népviseletéről; Ugar, 1942. 7. p. Gecse A.: Miért van kiveszőben a jász népviselet; Ugar, 1942. 5. p., továbbá (név nélkül.): A jász nők viselete; Jász Hírlap, 1928. dec. 22. — stb.

4 Erdész Sándor: A jászdózsai népviselet; Jászkunság, 1956. II. évf. 4. sz. 176—179 p.

A teljesség igénye mindenképpen indokoltá teszi azokat a fontosabb történeti-néprajzi adattöredékeknek a felvillantatását is, amelyeket levéltári forrásaink őriznek elmúlt századok népi ruházódásával kapcsolatosan.⁵

Ebben a dolgozatban a viselettörténeti értékű, általam fontosabbnak ítélt adattöredékekből közlök válogatást. Ezúttal nem törekedtem arra, hogy e szórványosan felbukkanó, s meglehetősen hézagos adatanyagot tematikus rendszerbe foglaljam, a változások — avagy olykor egyes ruhadarabok hosszú időn át állandóságának — nyomon követése, követhetősége céljából a rendelkezésemre álló, főként levéltári adatok időrend szerinti közlését választom.

***

Gyűjtéseim legrégebb adata a 16. század végéről, 1594-ből való. Egy jászdózsai végrendelet — számos különféle házi berendezési tárgy és használati eszköz mellett — a felsorolt értékek között *partha övet* és *ingvállat* említ.⁶

A török hódoltság időszakából Jászberényben közel másfélszáz török levél maradt fenn, amelyek egynémelyike viselettörténeti szempontból is értékelhető adatot tartalmaz. 1650-ben a jászberényiek azt panaszolják a felsőbb török hatóság előtt, hogy a városukban garázdálkodó katonák ételen és italon kívül különféle értékes ajándékokat, ezek sorában *rókabőrt* is követelnek tőlük. Gyakorta ismétlődhetnek itt a környékbeli várak és palánkok katonáinak visszaélései, mert 1658-ban, majd 1668-ban többször is tudósítanak e török levelek arról, hogy a katonák ajándék címén *farkas- és rókabőrt, darutollat, csuha-posztót, bocskort, szűrt* követelnek a jászberényi lakosoktól, ami miatt azok gyakorta panaszkodtak.⁷

1679-ben a jászberényi tanács a pozsonyi kamarához fordult panasszal a füleki katonák és más végváriak visszaélései miatt, minthogy azok súlyos garázdaságokat követtek el a városban, a ménesből lovakat hajtottak el, s ezeket csak 800,— Ft, 15 pár *karmazzsin csizma* és *1 kalpag* ellenében voltak hajlandók visszaadni.⁸

1714-ben Jászberény város képviselőtestülete a város szolgálatában álló alkalmazottak és tisztségviselők részére a készpénzfizetésen kívül természetbeni juttatásokat is megállapít. A mészáros járandóságai között szerepel egy *nadrágra való posztó*, *1 vég aba*, *3 pár csizma*, *1 süveg*; a második mészáros is kap *2 pár csizmát, dolmányt, süveget*, vagy ennek pénzbeli ellenértékét.

5 E levéltári források viselettörténeti értékeit Györfly István tanulmányai is példázzák; pl.: Viselettörténeti adatok; Népr. Ért. 1929. 115—117. p.; továbbá: A nagykun viselet a XVIII. században; Ethn. 1937. 114—193; 362—371 p.

6 Révfy Lajos: Végrendelet Jászdózsáról 1594-ből; Jász-Kürt, 1906. máj. 27.

7 Hegyi Klára: Jászberény török levelei; Szolnok, 1988. Szolnok Megyei Levéltári Füzetek 11; 91, 106, 130, 133, 142. p.

8 Országos Levéltár (a továbbiakban: OL.) E. 41. Litterae ad Camaram exaratae; 69 cs 1679 N° 33.

A nótáriust is megilleti évenként 3 pár *csizma, dolmány, süveg* vagy ennek pénzbeli ellenértéke. A korcsmáros járandóságait szintén kiegészíti egy *vég aba*, két pár *kordován csizma* és *nadrágnak való posztó*. A városi végrehajtó is kap 2 pár *kordován csizmát* és *dolmányt*, az órásmester pedig egy pár *fekete csizmát*.⁹

1717. ápr. 7-én a jászberényi tanácsházán — valamiféle korábbi sértes miatt — Szegedi Szabó János „megköveti” György Jakab tanácsbéli társát; büntetésül 15 Rh. Frt-okat fizet a templomok javára, s megfogadja: „Ha ez után is elkövetném, régi mód szerint az város háza ablakán örök gyalázatomra az *süvegem* is haittassék ki.” (A süveg különleges szerepére, jelentőségére is utal ez az adat.)¹⁰

1729-ben az újonnan szolgálatba álló korcsmáros járandóságait szabályozza a jászberényi tanács, s ezek sorában szerepel egy *dolijmannak való posztó*, egy *végh aba* és két pár *kordován csizma*.¹¹ 1945-ben a Jász-kun Kerületek törvényszéke arról vallat egy tanút, hogy „... tudgya-e, hogy Rácz Mátyás az Mihálytelky Molnár Istvántul egy pár *bocskort* és Görög Mihály gyermekei *feir ruháit* és az réti juhásztul egy *bőr nadrágnak való irhát*, az adácsi mészárosoktul *juh bőroket*, Alsó Sz. Györgyi Csonka Görögtül egy *fekete süveget lopott volna*.”¹²

A kerületi önkormányzat 1754-ben a Jászság lakosságát is kötelezte arra, hogy „... *fekete süveget* pedig minden katonának kell venni, de nem az ő kívánságok szerint, hanem vagy *két márvás jó süveget*.”¹³

1754-ben Jászberény város hajdúinak évi járandóságát 1 pár *borjúbőr csizma* és egy pár *bakancs* egészítette ki.¹⁴ 1755-ben Czigány János jászberényi gazda hátrahagyott értékei között 2 pár *feir szoknyát* is felsorol a hagyatéki leltár.¹⁵ A Jászságban is beszállásolt katonaság ruházatának előállításához 1756-ban Jászberény tanácsa *tót-vászon* és *lengyel-vászon* felhasználását is előírja.¹⁶

1757-ben a kerületi rendelkezés megparancsolja, hogy „... a szolgálk és szolgálók bére az régi determinatio szerint megmarad, ... az öreg béresnek lészen pénz béli fizetése 12 magyar Frt, 4 véka búza vetés, ha feleséges 4 marha tartás, *egész ruha*, melly ebbül áll: két pár *feir ruha*, egy *szúr*, egy *aba dolmány*, egy *aba nadrág*, egy *két márvás*

9 Szolnok Megyei Levéltár, Jászberény közgyűlési jegyzőkönyve (a továbbiakban: SZML Jb. közgy. jkv.) 1714. ápr. 26.; 1715. szept. 4.

10 SZML, Jb. közgy. jkv. 1717. ápr. 7.

11 SZML, Jb. közgy. jkv. 1729. máj. 4.

12 SZML, Jász-kun Kerületek Büntető perek jkv. 1745. okt. 15.

13 SZML, Körlevelek jkv. (továbbiakban: Prot. Curr.) 1754. 187. fol.

14 SZML, Jb. közgy. jkv. 1754. máj. 12.

15 SZML, Jb. közgy. jkv. 1755. máj. 21.

16 SZML, Jb. közgy. jkv. 1756. okt. 22.

sos süveg... ha valamely szolga számára a gazda fél véka kendermagot elvetne, az olyannak a feir ruha adás elmarad...¹⁷

Tiltó rendelkezésnek tekinthetjük a jászberényi currentáliák egyik megjegyzését, amely 1759-ben közli, hogy „a legényektől el lehet venni a fekete kaczagányt.”¹⁸

1761-ben a jászszági pásztoember ruházatának főbb darabjai a következők voltak: 5 bőrből készült bunda, ködmön, nadrág, szűr, süveg, feir ruha.¹⁹

Figyelmet érdemlő adatokat tartalmaz az a jászalsószentgyörgyi családi leltár, amely 1763-ban Csizmadia Márton boldogult hitvésének, Hajdú Katalinnak hátrahagyott ingóságait sorolja fel. Ezek között szerepel: vásári 7 forintos mente, rása szoknya, 6 forintos takács szötte párnahaj, dunna (két négy nyüstös, tolluval tele és 3 üres), egy forintos párnahaj, egy derekally, egy láda, egy bulya vászony, egy gyolcs ingváll, egy selyem tafota kötín, három forintos.²⁰

1763-ban a jászberényi csizmadiacéh elrendeli, hogy „...ki tanult mesterségének próbáját meg tegye, kérjen a mesterektől egy napot mesterségének megmutatására, és egy mester remeknek meg tsinálására, s egy pár magyar tsizmát megvarrjon karmazsinbul.”²¹

1764-ben Krasnyánszky Klára jászberényi lakos végrendeletében ekként intézkedik hátrahagyandó értékeinek elosztásáról: „...uramnak 3 párnát, egy derekált, egy vászon lepedőt, ... mente is legyen az uramé, azokat csináltattam nekie, ... az dolmánt is aggyák el... Vagyon egy selem szélű féling, egy feir kendő, kamillás szoknya, minden napló keczelével együtt, ród rása szoknya, ... az feir szoknyámat pediglen raitam temessék el az szép nagyobbik selem kendőmmel, keczelével... két szép féketöm vagyon, az szebbiket temessék az fejemen, az másik pedig legyen az leányomé... Az Boldogságos Szűz képére adason két kendő, egyik szoknya selem, az másik pediglen patolat.”²² 1765-ben egyik jászberényi lakos felosztandó ingóságai között egy szoknya, egy új mente, főre való fátyol, kendő és jegy ing is szerepel.²³

17 SZML, Prot. Curr. 1757. 182. fol. — Ugyancsak 1757-ben rendelkezik a kerületkapitány arról, hogy „...senki szűr helyett bundát, dolmán helyett ködmönt, aba nadrág helyett kéket vagy más toldalékot ne adgyon.”

(SZML. Jb. Prot. Curr. 1757. 181. f.) — Ebben az adattöredékben számunkra a bunda említése külön is figyelmet érdemel. Kresz Mária úgy vélekedik, hogy „A bunda, más néven suba és a cifra bunda abban a formában, ahogyan újabban ismerjük, nem lehet régi keletű ruhadarab. ...A szűcs készítette „bunda” vagy „suba” mégis a XIX. század elején már igen elterjedt ruhadarabja volt a magyar népnek...” (Kresz Mária: Magyar parasztvisélet; Bp. 1956. 37—38. p.)

18 SZML, Jb. Prot. Curr. 1759. 326. fol.

19 Révfy Lajos: Jászdózsa község története (kézirat), Népr. Múz. Adattára; EA 4525. 64. p.

20 SZML, Jászalsószentgyörgy közgy. jkv. 1763. 218. fol.

21 SZML, A jászberényi csizmadiacéh articulusai; 1763.

22 SZML, Jászberényi végrendeletek (továbbiakban: Jb. vr.), Capsa 25. Fasc. 10. No 102. 1764.

23 SZML, Jb. közgy. jkv. 1765. okt. 5.

Ugyancsak 1765-ből való az a tiltó rendelkezés, amely megállapítja: „Az a súlyos visszaélés tapasztaltatott, hogy némely paraszti állapotú ember, főleg pásztor, ostoba hiúságtól elragadtatva a többség bontóráncoktatására igen rövid inget hord. Hogy tehát e visszaélésnek vége vessék, az ilyen ing viselése 25 botütés terhe alatt határozottan tilalmaztatik.”²⁴

1766-ban „A Fölséges Királyi Helytartó Tanács” is „keményen parancsolja”, hogy a „rövid ing viselése kemény büntetés alatt tilalmaztatik.”²⁵

A Jászkun-Kerületi kapitány is rendelkezik ebben az ügyben, s 1767-ben kihirdeti, hogy „... az rövid ing viselése és a zsiros haj, melyet sokak nagy botráncokzásra viselnek, 20 pálczáknak büntetése alatt tilalmaztatik.”²⁶

1768-ban a jászberényi csizmadia és varga mesterek között kialakult vita ügyében kellett igazságot tennie a tanácsnak. „A csizmadia és varga céhből való mester emberek itt a város házában eő kegyelmek előtt megjelenvén a deli czipe vagy is bakants varrás iránt ami nemű izetlenség eddig folyt közöttük, a felől atyafiságos egyezésre lépven, egymás közt megegyeztek... ennek utánna bármely varga mester ha deli czipét belső varrással bátorkodik varrani és benne fog tapasztaltatni...” — a tanács pénzbüntetéssel sújtja. — Nem tudhatjuk, milyen ok miatt, de ezt a tilalmat még évtizednyi idő után is meg kellett ismételni: — Jászberény tanácsa 1778. febr. 14-én „... a varga czéhbeli mester-embereket... keményen meg intette, hogy ennek utánna a deli czipéknek belső varrással teendő munkájától szünyönek, mivel azoknak ell készítése sem ide valóknak, sem vásárookra a mondott varga mester embereknek meg nem engettetik...”²⁷

Erős János jászberényi lakos javainak leltárában 1771-ben néhány textilféleség és ruhadarab is található, mégpedig: egy derekaly, egy dunna töltve, három párna haj töltve, két kendő vagyis szakajtó ruha, két pár jegycsizma, egy fékető.²⁸ 1770-ben a kerületi kapitány rendeletben tiltja a kává sűveg, keskeny csákó, zsiros haj, bundán lévő sarlang és a kurta ing viselését.²⁸

Ugyancsak 1771-ből való adat szerint Jászberényben „... a kezes csikós pásztorok instáltak, hogy továbbra is a város részéről az egy mázsa hús és bocskornak való bőrök resolváltassanak.” 1776-ban Völgyi Klára jászberényi eladó-lány anyja ruháiból ezeket örökölte: egy zöld rása viselt szoknya, egy főkötő, egy féling, egy gyolts fejér kötény, egy ujj zöld rókás mente, egy új pruszlik; — Katalin húgának jutott ebből az örökségből: egy új török gyolts szokling, egy féling, egy futaketzele és egy selem kendő.³⁰

24 Idézi: Fodor Ferenc: A Jászság életrajza; Bp. 1942. 280 p.

25 SZML, Jb. Prot. Curr. 1766. júl. 20.

26 Fodor F.: i. m. 280. p.

27 SZML, Jb. közgy. jkv. 1768. ápr. 30. (316. fol.)

28 Fodor F.: i. m. 280. p.

29 SZML, Jb. közgy. jkv. 1771. febr. 20.

30 SZML, Jb. közgy. jkv. 1771. ápr. 6.

A 18. század második felében használatos ruhadarabok megismeréséhez értékes adatokat nyújtanak a jászberényi szabó céh iratai. A 2. sz. Protocollum 1777. dec. 7-i bejegyzése — többek között — a következőket örökítette meg:

„... Fölséges Királyné Mária Theresia Asszonyunk által kegyelme-
sen engedtetett és kiadott Privilégiumunk szerint ezen Chéhet követő
mester legényeknek az remek vagyis Próbája elkészítése felül illetően
rendelést tettünk:

1. Az Magyar Szabó Czéhet követőnek Maga meg tanult Mesterse-
gének megmutatása (:noha ámbár az Magyar Szabóknak Mestereknek
számtalan és mostani mód szerint sokkal újabb újabb munkák adat-
nak elő mindazáltal ami legkelendőbb és pénzre leginkább fordítandók:)
három darab rendeltetett, úgy mint:

Első egy asszony mente, melly harmadfél röff Anglia posztóbul ké-
szítessen, olly hozzá tartozandó eszközökkel, aminémüképpen kívánja
az Czéhet követő vagyis remek készítő.

Második egy dolmány. Az is Anglia, de másfél röff posztóbul lé-
gyen meg bérelve. Szattyán helyett az alján veres Stafét légyen Selem
sinórral elkészítve.

Harmadik egy nadrág. Hasonló Anglia, de egy röff posztóbul meg
bérelve, selyem sinórral legyen.

2. Az Német Szabó Czéhet követőnek is hasonlóan három rész ren-
deltetett tudniillik:

Első egy posonó váll, Melly Mórbul Simán minden Csipke vagyis
Paszománt nélkül (Hogy költséges ne legyen) készítettessen.

Második egy Rekli, Szőr matériából bélelten megvarrva légyen.

Harmadik egy Német Nadrág, ez is Szőr matériából megbérelve
légyen.

3. Az Szűrszabó Czéhet követőknek is valamint az előbb megírot-
taknak úgy három darab rendeltetett, úgymint:

Első egy Szűr, Melly két Sing futásos légyen, kinek is az alját ke-
resztbe kell szabni, és a mellétoldást úgy, hogy az Toldás az Pászáig föl-
mennyen, hármas sodrással és csipkével, az Galléra pedig beszegve
hármas sodrással, Veres szegővel.

Második egy félfertályos Kankó, Ki is Ludnyomra, hármas sodrás-
sal, Veres szegővel beszegve. Sodrás alatt szegővel, és az egész jobb ele-
jit hármas Sodrással Veres szegővel beszegve környöskörül pedig Veres
prémmel beszegve elkészítve.

Harmadik egy bőv Singes Kankó, Csigára, az Ujját egész toldással,
az hátát kivágva Csigára csipkével, ránczát keresztül zsebre, az Galléra
beszegve közepén csigára, hármas sodrással, az jobb eleje mint az előbb
való kankónak, ezek pedig mind Veres szegővel beszegve körül veres
prémmel meg prémezve legyenek...³¹

1780-ban egy családi leltárban az értékesebb ruhadarabok sorában
szerepel egy ezüstös szoknya, selyem posztó mente és egy kék prémes
mente.³²

31 SZML, A jászberényi szabó céh iratai, 1777.

32 SZML, Jb. vr. Capsa 25. fasc. 7. N° 22.

1782-ben egy jászberényi végrendelet egy *bélelt mente* sorsáról is intézkedik, egy családi leltár ingóságai között pedig egy *selyem kendő*, *selyem pruszlik* és *kivarrott papucs* is szerepel.³³ 1798 tavaszán Jászberényben Sági Pál özvegye, Csordás Dorottya végrendelete számos különféle házbeli ingóságai között értékeesebb ruhadarabjait, textíliáit is felsorolja, s ebben a készletben található: 4 *vánkus*, 1 *derekaly*, 1 *dunna*, 1 *lepedő*, 10 *rőf vászon*, egy *mente*, egy *ködmön*, egy viselt *féling*, egy *pruszlik*.³⁴ Jászberényben a tanács képviselőtestületének 1787. május 5-i ülésén „... a város 8 baktereinek instantiájukra szokás szerint 8 pár *budai bőrcsizmák* resolváltattak.”³⁵

Meglehetősen változatos ruhatárról tanúskodik Fazekas Anna jászberényi lakos végrendelete 1798-ban. A felsorolásban szerepel *teveszőr veres szoknya*, *fél selyem pruszlik*, *selyem kötő*, *mindenféle virágú selyem pruszlik*, *kék habos szoknya*, *mente*, *zöld selyem kötő*, *mindenfajta virágú selyem kendő*, *fekete selyem kendő* és *gyolcs féling*.³⁶

Jászberény város képviselőtestületének közgyűlési jegyzőkönyve 1803. jan. 29-én azt jegyzi fel, hogy Friedvalszky András szűcsmester a 8 baktér számára készített 8 szűrért 38 frt-ot kap a várostól.³⁷

1804-ben a Jászberényben elhunyt néhai Bakki Anna hajadon leány elosztandó textíliák és ruhaféléi a következők voltak:

Egy *töltetlen dunna haj*, egy *veres tarkájú párna*, egy *lepedő*, egy *fekete bársony párna*, egy *vászon fehér derekaly*, egy *gyolcs ujjú féling*, egy *sárga tarkájú leány lajbli*, egy *zöld kamillás szoknya*, egy viselt *kötény*, egy *gyolcs féling*, egy *vászon alsó*, egy *fehér keszkenő*, 2 *rőf fehér gyocs*, egy *tubák színű kék szélű keszkenő*, egy *kék posztó rékli*, egy *kék selyem fehér virágú keszkenő*, egy *tarka pruszlik*, egy *fehér muszlin kötély*, egy *zöld selyem arany csipkés pruszlik*, két *vörös párna haj*, egy pár *kesztyű*, továbbá: *dunna*, *párna*, *lepedők*, *ágybéli ruhák*.³⁸

1805 nyarán Jászberény tanácsát „stafettális levél” értesíti arról, hogy a nádor-ispán Máramarosból Budára menet a Jászságon utazik keresztül. Augusztus 12-én érkezik Árokszállásra és Fényszaruba, ezért a nádor méltó fogadtatására Dósa József Jászkun-kerületi kapitány alkalmi lovas-bandérium szervezéséről gondoskodik, s elrendeli, hogy „... a kotsisok és fullajtárok tsinosan, *mentében*, *nadrágban*, *magyar süvegben* legyenek felöltözve.”³⁹ Egyes ruhadaraboknak továbbra is fontos szerepe van a városi szolgálatban lévők, a pásztorok, valamint a béresek járandóságainak megállapításánál. A különféle természetbeni és bénybeli juttatásokon kívül 1823-ban az „öreg bérest” megillette egy pár új és egy pár *fejteltes csizma*, vagy ehelyett 2 pár *bocskor*; a második

33 SZML, Jb. vr. Capsa 25.; Jb. közgy. jkv. 1782. máj. 3.

34 SZML, Jb. vr. Capsa 25. fasc. 3. N° 54.

35 SZML, Jb. közgy. jkv. 1787. máj. 5.

36 SZML, Jb. vr. Capsa 25. fasc. 6. N° 4.

37 SZML, Jb. közgy. jkv. 1803. jan. 29.

38 SZML, Jb. cr. Capsa 25. fasc. 2. N° 10.

39 SZML, Jb. Prot. Curr. 1805. 58. fol.

bérest 1 pár új *csizma*, 2 pár *bocskor*, a harmadik bérest pedig egy *szűr*, 1 pár új *csizma*, 1 pár *bocskor* és 2 pár *fehér ruha*.⁴⁰

Egyes ruhadarabok tartozékai külön is értéket képeztek. Erről tanúskodik 1836-ban „Kováts Imre szüts mesternek végső rendelkezése”, amelyben arról tesz végzést, hogy „... az boldogult hitvesem mentéjén való 15 pár *ezüst gomb* az hátsó 4 pár *czikkelyekkel* együtt... az két leányaimé legyenek.”⁴¹

1842-ben a jászberényi szűrszabó és szücs céh szegődtetési lajstroma arról intézkedik, hogy *nadrág*, *lajbi*, *csizma*, *sapka*, *nyak-keszkenő* jár az inasnak.⁴²

1842 novemberében Turi Imre jászberényi lakos a nádorhoz fordul panaszért azért, mert fia a városi írknoknál szolgált, aki rosszul bánt vele, megszolgált bérét, *szűrét* és *csizmáját* is visszatartotta.⁴³

A „köznépi” ruházkodás alapanyagának előállításában is lehetett szerepe a jászberényi Rabmunkáltató Intézetnek, amelynek érdekében a jászberényiek kéréssel fordulnak a nádorhoz 1842-ben. Azt kérik, hogy készítményeik „*kaloltathatása*” végett a jászberényi felső vízi malom mellett *kálló malom* megépítéséhez adjon engedélyt és pénzt a nádor.⁴⁴ Két év múlva a Rabmunkáltató Intézet már 8000 rőf *szűr-anyag* szállítására tesz ajánlatot a Budai Császári Királyi Katonai Öltözetek Bizottságának,⁴⁵ 1845-ben pedig arról tájékoztatják a nádort, hogy megvizsgálták a jászberényi Rabmunkáltató Intézet működését, s megállapították, hogy *halina-gyártásból* az előző évben mintegy 40 000 Ft bevétel volt. A *halinát* eleinte vásárokon értékesítették, később pedig az Óbudai Cs. Kir. Katonai Öltözet Bizottsága veszi át a gyártott *halinát*.⁴⁶ 1844-ben a jászberényi vékony szűrszabó céh „a tanító magisternek” is megtoldja járandóságait néhány ruhadarabbal: — „... ad neki egy *ujj kalapot*, és egy *derékra való lablit*, minden évre egy *fekete sapkát* ... ha serénykedik.”⁴⁷

Ugyancsak a céhbeli rendhez tartozott az is, hogy a szücs inasnak felszabadulásakor a mester ad egy *ujjast*, egy *nadrágot*, egy *lajbit*, egy pár *csizmát*, egy *nyakra valót*, — némely esztendőben *posztó nadrág*, *lajbi*, két *lábbeli*, két *ing*, *dolmány* és egy „*rok mellény*” is jár az inasnak.⁴⁸

40 SZML, Jb. Prot. Curr. 1822. 34. fol.

41 SZML, Jb. vr. Capsa 27. 1. cs. 17.

42 SZML, A jászberényi szűrszabó és szücs céh iratai 1826—1827. 7. sz. Szegőd-tetési lajstrom.

43 OL. N. 24. József nádor lt. Ált. Iratok; Districtualia 164. cs. 1842. 1777. sz.

44 OL. N. 24. József nádor lt. Ált. Iratok. Districtualia, 164. cs. 1842. 1987. sz.

45 OL. N. 24. József nádor lt. Ált. Iratok Districtualia, 166. cs. 1844. 885. sz.

46 OL. N. 24. József nádor lt. Ált. Iratok Districtualia, 167. cs. 1845. 523. sz.

47 SZML, Jászberényi vékony-szűrszabó céh iratai, 1822—1865. 7. — 1844. évi szegőd-tetési lajstrom.

48 SZML, Jászberényi szűrszabó céh iratai, 1726—1892. 6. sz. —1845. jan. 11.; 1846. júl. 5. 1851. febr. 4.; 1857.

A 19. század közepe tájáról néhány olyan végrendelet is fennmaradt, amely olyan ruhadarabokat is említ, amik korábbi feljegyzésekben nem szerepélnek.

1849 szeptemberében Heringei László két *ujjas ezüst gombos lajbi* sorsáról rendelkezik.⁴⁹

Vitmann Katalin, Suba András özvegye azt határozza végrendeletében, hogy „... a mi *ruháimon ezüst gombok és egyéb ezüstök* vannak, azokat hagyom Katalin leányomnak... és egy *ujjas mándlit* hitvesemnek...”⁵⁰

1851-ben Veres István hitvесе a következő ruhadarabokról végrendelezik: — egy fekete *selyem ruha*, *kék és veres selyem kötő*, egy *singolt fehér ágysterítő*, egy *nemzeti szín*, egy *kék*, egy *csikos*, egy *lila színű kartonszoknya*, egy *zöld vatás iberok*, egy *zöld atlasz kendő*, egy *citrom színű kendő*.⁵¹ (1851-ben talán külön is figyelmet érdemel a *nemzeti szín* szoknya megjelenése a népi öltözékek sorában.)

Jászkóhálmáról egy családi irattárból került a Jász Múzeum adatlárába Moskovicz J. jászberényi posztó-, gyapjú-, kézmű- és divatárkereskedő egyik számlája, amely tárgyunk szempontjából tanulságos adatokat tartalmaz. Ezt a számlát a kereskedő Szőlősy László jákóhalmi lakos részére állította ki 1888. nov. 3-án. (A számlán feltüntetett textiliák, ruhafélék sokfélesége megengedi azt a feltételezést, hogy a vevő esetleg valamelyik gyermeke kiházásításához vásárolt Moskovicz J. boltjában;) a számla végösszegét, 206,— Ft-ot részletekben, három év alatt törlesztette. A számla a következő textilfélések felsorolását tartalmazza (a mennyiségi adatok megjelölése nélkül): — *csipke terítő*, *selyem kendő*, *terno kendő*, *berlini kendő selyemmel*, *fekete kendő szőrrojttal*, *kis téli kendő*, *nagy téli kendő*, *virágos kabát selyem*, *vörös bélés*, *barket*, *atlasz*, *fekete ripsz kendő*, *selyem kendő*, *főkötő*, *ripsz atlasz*, *virágos selyem*, *bélés*, *ágysterítő*, *derékalj*, *siffon*, *karton*, *kanavász*, *nyakra való selyemkendő*, *törülköző*, *kis kendő*, *szalvetta*, *abrosz*, *himzés betét*, *rózsaszín karton*.⁵²

* * *

A levéltári források szórványos adatain kívül a jászági nép öltözködéséről, ruházódásáról, — népviseletéről — szemléletes tájékoztatást nyújtanak azok a képes ábrázolások, leírások, amelyek a 19. századból maradtak ránk (s amelyekről bevezetőben már említést tettem). Jól lehet, ezeknek nagy részét korábbi feldolgozások már közölték, s mostani összeállításban mégis indokoltnak látszik ezek ismertetése.

A 19. századból fennmaradt igen ritka s nehezen hozzáférhető jászági viselet-ábrázolások reprodukcióit és rövid leírását elsőként Prückler József közölte a Jász Múzeum 1943-ban megjelent évkönyvében.⁵³

49 SZML, Jb. vr. Capsa 27. 1. cs. 51. sz.

50 SZML, Jb. vr. Capsa 27. 1. cs. 147.

51 SZML, Jb. vr. Capsa 27. 1. cs. 173.

52 Jász Múzeum Adattára; JMA. 74—1. (gy.: Kocsis Gyula).

53 Prückler J.: i. m.

Részben e közlés nyomán, és az eredeti metszetek (akkor még Prückler J. magángyűjteményében lévő példányai) alapján közölt rövid elemzést a jáász népviseletről Kresz Mária.⁵⁴ (A képmellékletek és azok elemzésének közlésétől ezúttal el kell tekintenünk.)

1854-ből szemléletes viselet-leírást ismerünk Palugyay Imre tollából: „... A férfiak fő ruházati czikke a *bunda (suba)*; mintegy szükséges kelléke ez a népnek... Abban jelennek meg ünnepnapokon a szentegyház boltozata alatt; ... elromlás vagy halál választja meg őket egymástól. ... Sajátságos, de csak ünnepélyes alkalmakkor (lakomák, menyegzőknél) öltött ruházatjuk a jáászoknak a szinte sötétkék posztóból, sárga prémmel szélesen szegett, kék zsinórokkal díszített úgynevezett *rókás mente*; valóban olly czélszerű s ünnepélyességet mutató öltöny, mellyet a nem egyszer *zsiros bunda* helyett legalább a szentegyházakban méltán viselhetnének. A nők ruházata szerfelett vékony kelméből áll; *rövid derekú ujjasaik* alig fedezik be a mellét és a hátat, az egész altest vidékét pusztán hagyván... De ki nevezetesebb napokon a nép tömegét tekintí, első pillanatra feltűnened előtte a jáász nők sehol fel nem lelhető ékes viselete. Fejüket *arany vagy ezüst csipkékből* mesterkéz által összeillesztett gömböded tetejű *főkötő* fedi, mellyet fehér átlátszó *csipkézet* borít s tüntet át, karcsú derekukhoz fekete vagy zöld habos selyem *ujas* simul a mellen kivágva, kebelből *selyemkendők* hal-maza emelkedik, 4-6 csinos *ezüst gomb* kapcsolván azt egybe, alóla fekete *selyem* kötény fodrai hullámanak le; s bokáig érő finom kelméből készült *szoknyák* fedezik a többi testet, lábukon fényes fekete, vagy piros *kordován* tündöklík; kezükben *hófehér zsebkendő* lebeg. — Ezen öltözet azonban csak fiatal nőknön szemlélhető, az idősbek vagy tiszta *fehér* vagy *fekete atlasz kendővel* szorítják le fejüket.

Hogy ez az öltözet tetemes költségbe kerül, s a vagyonosbak anyagi jóllétének nyilvános hírnöke, szükségtelen emlegetni. S ezen ünnepi öltözettel nagy Contrastot képez a mindennapi. A férfiak fején hordozott, *felfelé kanyarított keskeny karimájú kalapok* nem óvják a szemeket sem a szürke fehér homok talajról visszavert napsugárak izgató s vakító hatásától, sem a szelek pórterhelte huzamaitól, sem a távolban szemet kápráztató délibáb egyébként sajátságos nagyszerű játéktól...⁵⁵

1855-ben Imrik József (azóta számos helyen idézett) leírása a jáász népviselet szemléletes bemutatására törekszik:

„Ami a viseletet illeti a jáász népnél, először is a férfiaknál: nyak nélküli *kurta derekú s borjúszárú ing*, s a *mellény* alsó részéről, — mit csak néha visel — a gatyakötésig meztelen has; leginkább fekete *posztó zsinóros nádrág*, nagy *ön- vagy rézgombos dolmány* s *mellény*, nagy *tehenbőr csizma*, *széles karimájú kalap*, vagy *fehér báránybőr sipka*, *írhátlan vagy törött borsuba*, melyet télen-nyáron egyaránt visel, sőt Jászapáthiban a legforróbb melegségben sem hagyja le magáról, még

54 Kresz M.: i. m. 174—175. p.; 52, 53, 71, 76. sz. melléklet.

55 Palugyay I.: i. m. 84—85. p.

ha a templomba megyen is, hol nyáron levetvén magáról, összehajtva a puszta földön ülésre használ, s azon ülve hallgatja a pap szájából az Isten igéjét. Esős időben szőrire fordítja ki *subáját*, vagy egyszerű *szűrt* visel.

A nőnemnek viseletére nézve a Jászságban kivált a fiatalabbaknál; — ahány község, annyi szokás; pipiskésnél pipiskésebb tiszta ezüst, vagy aranyos kemény fejkötő, csupán Jászapáthin laposabb; ezüst- vagy aransújtásos úgynevezett *pruszlik*, tarkábbnál tarkább *viganó* (szoknya), fehér *perkál*, néha kék vagy fehér *kötény*, cifrábbnál cifrább a *pruszlik* alá dugva hátul hosszan lenyúló *nagykendő*, *piros nagy sarkú kordován csizma*. Az öregebbeknél, kivált Jászapáthin mind tiszta keményített fehér fejkendő, s rókaprémes *setétkék mente* rajta fityegve. A többi jászközségben csak azzal a különbséggel, hogy már fekete, vagy más színű fejkendő mente vagy *dolmány* felöltetlenül. A lányok némely helyen hajukat elől a felsimításkor fekete bársonyszalaggal kötik le, némelyik anélkül, s csak felfűsült és hátul leeresztett s különféle színű szalagokkal *befont haját* a végén nagy *szalagos bokrot* hagyva viselnek; a többi öltözetük olyan, mint a menyecskéké.⁵⁶

Bár romantikus lelkesedés hevíti Baksay Sándor fogalmazását a jászági viseletről, leírásainak részletei mégis fontos adatokkal egészítik ki korábbi forrásainkból szerzett ismereteinket.

„... A Jászságban sokat érő prémezett kék mente borul a kerek vállakra, aczél vagy ezüst csiga-gombokkal, arany-ezüst sújtással és mentekötővel; egészen hasonló ahhoz, a melyet a nádor huszárok (jász-kun fiúk) viseltek. De még a legdélcegebb huszár-mente vetése is mi-csoda ahhoz képest, amint azt a jászladányi menyecske hordja.”⁵⁷

„A nők fejkötője ... a Jászságban a pánt, arany-ezüst csipke, melyet a fiatal nő csak első gyermeke születéséig visel, azon túl ifjabb leánytestvére vagy nő-rokona használatára teszik el, s helyette a nő drága művű imádságos könyvet kap.” — „Edzett és szép nép... a jász; női között sok a kiváló szépség, melyet a csinos, néha túlságig gazdag öltözködés még emel.”⁵⁸

56 Imrik József: A Jász-kun nép naptára 1855-ik évre; Pest, 1855. — idézi: Kresz M.: i. m. 187. p., Fodor F.: i. m. 226—227. p.

57 Az Osztrák—Magyar Monarchia írásban és képen; Magyarország, I. köt. Bp. 1888. 392. p.

58 Baksy Sándor: Irodalmi dolgozatai III. Bp. 1917. 9—10.; 249. p.

ÖSSZEKÉZÉS

(E közlemény viselettörténeti adatai — ruhadarabok és egyéb textíliák — az előfordulás időrendjében.)

- 1594 parthaöv; ingváll;
 1650 rókabőr;
 1658 farkasbőr; rókabőr; darutoll;
 1668 szűr; rókabőr; farkasbőr; bocskor; csuha-posztó;
 1679 karmizsin csizma kalpag;
 1714 nadrágra való posztó; aba; csizma; süveg; dolmány; kordován csizma, fekete csizma;
 1717 süveg;
 1729 dolijmannak való posztó; aba; kordován csizma;
 1745 bocskor; feir ruha; bőr nadrágnak való irha; juh bőr; fekete süveg; két márvás jó süveg;
 1754 borjúbőr csizma; bakancs;
 1755 feir szoknya;
 1756 tót-vászon; lengyel-vászon;
 1757 feir ruha; szűr; aba dolmány; aba nadrág; két márvásos süveg;
 1759 fekete kaczagány;
 1761 5 bőrből készült bunda; ködmön; nadrág; szűr; süveg; feir ruha;
 1763 vásári 7 forintos mente; rása szoknya; 6 forintos takács szötte párnahaj; dunna; 1 forintos párnahaj; derekally; bulya-vászon; gyolcs ingváll; selyem tafota kötény; magyar tsizma karmazsinbul;
 1764 párna; derekál; vászon lepedő; mente; dolmán; selem szélű féling; patolat féling; pruszlik feir kendő; kamillás szoknya; kezele; ród rása szoknya; feir szoknya; selem kendő; kezele, fékető; selem szoknya; patolat szoknya;
 1765 szoknya; mente; főre való fátyol; kendő; jegy ing; rövid ing;
 1766 rövid ing;
 1767 rövid ing; zsíros haj;
 1768 deli cziipe; bakants;
 1770 kává süveg; keskeny csákó; zsíros haj; bundán lévő sarlang; kurta ing;
 1771 derekaly; dunna; párna-haj; kendő; szakajtó ruha; jegycsizma; fékető; mente; bocskornak való bőr;
 1776 zöld rása szoknya; főkötő, féling; gyolts kötény, zöld rókás mente; pruszlik; török gyolts szok-ling; féling; futa-ketzele; selem kendő;
 1777 asszony mente; anglia posztó; dolmány; szattyán; veres stafét; selem sinór; nadrág; posoni váll; csipke; paszománt; rekli szőr matériából; német nadrág szőr matériából; szűr; veres szegő; félfertályos kankó; veres prém; singes kankó;
 1780 ezüstös szoknya; selyem posztó mente; kék prémes mente;
 1782 bélelt mente; selyem kendő; selyem pruszlik; kivarrott papucs;
 1787 budai bőrcsizma;
 1798 vánkus; derekaly; dunna; lepedő; vászon; mente; ködmön; féling; pruszlik; teveször veres szoknya; fél selyem pruszlik; kék habos szoknya; mente; zöld selyem kötő; mindenfajta virágú selyem kendő; fekete selyem kendő; gyolcs féling;
 1803 szűr;
 1804 dunna haj; veres tarkájú párna; lepedő; fekete bársony párna; vászon fehér derekaly; gyolcs ujju féling; vászon alsó; fehér keszkenő; fehér gyolcs; tubák színű kék szélű keszkenő; kék posztó rékli; kék selyem fehér virágú keszkenő; tarka pruszlik; fehér muszlin kötély; zöld selyem arany csipkés pruszlik; kék vörös párna haj; kesztyű; dunna; párna; lepedő; ágybéli ruhák;
 1805 mente; nadrág; magyar süveg;

- 1823 új csizma; fejeltes csizma bocskor; szűr; fehér ruha;
- 1836 mentén való 15 pár ezüst gomb; hátsó 4 pár czikkelyek a mentén;
- 1842 nadrág; lajbi; csizma; sapka; nyak-keszkenő; szűr; (kalló-malom; kaloltatás);
- 1844 szűranyag kalap; csizma; sejem nyakra-való; derékra való labli; fekete sapka; ing; dolmány; rok-mellény;
- 1845 halina; ujjas; nadrág; lajbi; csizma; nyakra-való; posztó-nadrág; lábbeli;
- 1849 fekete selyem ruha; kék és veres selyem kötő; singolt fehér ágyterítő; karton szoknya (nemzeti szín, kék, lila, csíkos); zöld vatás iberok; zöld atlasz kendő; citrom színű kendő;
- 1849 két ujjas ezüst gombos lajbi; ruhákon ezüst gombok; ujjas mándli;
- 1851 fekete selyem ruha; kék és veres selyem kötő; singolt fehér ágy-terítő; karton szoknya (nemzeti szín, kék, lila, csíkos); zöld vatás iberok; zöld atlasz kendő; citrom színű kendő;
- 1888 csipke terítő; selyem kendő; terno-kendő; berlini-kendő selyemmel; fekete kendő szőrrojtal; kis téli kendő, nagy téli kendő; virágos kabát-selyem; vörös bélés; barket; atlasz; fekete ripsz kendő; selyem kendő; főkötő; ripsz atlasz; virágos selyem; ágyterítő; derékalj; siffon; karton; kanavász; nyak-raláló selyemkendő; törülköző; kis kendő; szalvetta; abrosz; hímzés betét; rózsaszín karton;
- bunda; rövid derekú ujjas; arany vagy ezüst csipkékből főkötő; zöld habos selyem ujjas; selyemkendő; selyem kötény; bokáig érő szoknya; fekete vagy piros kordován csizma; zsebkendő; fehér vagy fekete atlasz kendő; keskeny karimájú kalap;
- 1855 kurta derekú borjúsájú ing; mellény; gatya; fekete posztó zsinóros nadrág; ón vagy rézgombos dolmány; tehénbőr csizma; széles karimájú kalap; fehér báránybőr sipka; irhátlan vagy törött bőrszuba; szűr; kemény fejkötő; ezüst vagy arany sujtásos pruszlik; tarka viganó; fehér perkál; kék vagy fehér kötény; nagykendő; piros nagy sarkú kordován-csizma; fehér fejkendő; rókaprém setétkék mente; fekete bársonyszalag; befont haj szalagos bokorral;

